

Kütüphane Otomasyonu İçin Yazılım Seçimi

Meltem Özturan*

Özet

Son zamanlarda, Türkiye'de kütüphaneler, kütüphane yönetim dizgelerini bilgisayar ortamına aktarma girişimi içindedirler. Bu açıdan, temel olarak iki alanda yatırım yapmak durumundadırlar: donanım ve yazılım. Verilecek kararın özünü önce en uygun yazılımın seçilmesi ve daha sonra bu yazılıma uygun donanım saptanması oluşturacaktır. Bu yazıda yazılımın kataloglamada, ödünç vermede ve bilgi erişimde kullanımı açısından bir bütün olarak nasıl değerlendirilmesi gerektiği kısaca incelenmiştir. Öte yandan yazılım seçerken sağlama ve sürekli yayın izleme işlevlerinin de gözönünde tutulması gereği unutulmamalıdır.

Giriş

Şu sıralarda ülkemizdeki kütüphanelerin büyük bir kısmı kütüphane hizmetlerinde, öncelikle de kataloglama, ödünç verme ve bilgi tarama konularında bilgisayara geçme aşamasındadır. Bilgisayara geçmek, sisteme bir kolaylık ve hızlilik getirecek, kurulacak enformasyon iletişim ağları ile de bilgi daha kolay ve daha hızlı paylaşılabilecek duruma gelecektir.

Ancak, bilgisayara geçmek, temelde iki konuda yatırım yapılmasını gerektirir: donanım ve yazılım.

Yanlış bir seçim, işleri kolaylaştırmak yerine, daha karmaşık hale dönüştürebilmekte ve bazen de yapılan yatırımlar nedeniyle de geriye dönüş olamamaktadır.

Karar verme de esas, öncelikle kütüphanenin söz konusu hizmetlerine en iyi cevabı verecek yazılımı seçmek, daha sonra da seçilen yazılımın çalıştığı platforma en uygun donanımı tespit etmek olmalıdır.

Abstract

Recently, libraries in Turkey have been attempting to automate their library management systems. In this respect, they should make investments basically on two areas: hardware and software. The process of deciding should be first to choose the most efficient software and then the hardware that this software is going to be run on. In this paper, how such software should be evaluated as a whole and from the points of view of its usage in cataloguing, circulation and information retrieval, have been investigated briefly. It should not be forgotten that acquisition and periodicals should also be considered in choosing software.

* Boğaziçi Üniversitesi, Bilgisayar Programcılığı Öğretim Üyesi.

Bu makalede, yazılım seçiminde bir paket programın hem bir bütün halinde, hem de tek tek kataloglama, ödünç verme ve bilgi tarama hizmetlerinde kullanımı açısından nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulması gerektiği konusu başlıklar halinde incelenmektedir.

Yazılımın Genel Olarak Değerlendirilmesi

Yazılımın genel olarak değerlendirilmesinde öncelikle aşağıdaki noktalar üzerinde durulmalıdır:

- Seçilen yazılım içerdiği tüm kütüphane hizmetleri arasında entegrasyonu sağlamalı, yani hizmetler arası bilgi alış-verişine imkan vermelidir.
- Yazılım çok kullanıcı ve "On-line" olarak kullanılabilmelidir. Diğer bir deyişle, aynı anda birden fazla kişi kataloglama yapabilmeli ve bilgilerde yapılan değişiklikler anında diğer kullanıcılara da yansımalıdır.
- Yazılımın kullanımı kolay ve rahat olmalıdır. Örneğin; tüm modüllerde ekran görüntüleri ve komutları benzer olmalı, gerektiğinde kullanıcı yardım ekranları kullanabilmelidir.
- Sistemin güvenliği, aşağıdaki noktalar doğrultusunda, sağlanmış olmalıdır:
 - * Yedekleme sistemi
 - * Yazılımın çeşitli opsiyonlarına değişik şifrelerle girilebilmesi
 - * Bazı bilgi alanlarının ekrandan güncelleştirilmesinin veya görülmesinin engellenmesi.
- Yazılım, her kütüphanenin kendine öz çalışma sistemine uyabilecek şekilde esnek olmalıdır. Örneğin; bir kütüphane için kitap ödünç verme süresi bir ay, bir başkası için üç ay olabilir.
- Konuyla ilgili eğitim ve teknik destek her an ilgili firmadan alınabilmelidir.
- Yazılım her milletin diline adapte edilebilir olmalıdır. Örneğin; bilginin alfabetik olarak sıralanmasında ilgili dilin kuralları dikkate alınabiliyor olmalıdır. Örneğin; Türk alfabesinde Ç harfinin C'den sonra gelmesi.
- Sistemde kullanıcı hatasını minimize edebilecek gerekli tüm kontroller yapılıyor olmalıdır.
- Sistemde, gerekli işlemlerde, barkod kullanılabilmelidir. Örneğin; ödünç verme sistemi, stok kontrol vb.

Yazılımın Kataloglama, Ödünç Verme, Bilgi Tarama Hizmetleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi

Kataloglama

Yazılımın kataloglama opsiyonu aşağıdaki özellikleri içeriyor olmalıdır:

- Kataloglama için gerekli olan tüm bilgilere giriş alanı tanımlanmış olması
- Kataloglama sırasında, CD-ROM'larda depolanmış MARC formatındaki mevcut bilgilerin sisteme direkt olarak aktarılabilmesi
- Kitabın başka bir kopyasının hızlı bir şekilde kataloglanabilmesi amacıyla bilginin çoğaltılabilmesi
- Bilgi girişi sırasında imla kontrolü yapılabilmesi
- Otorite dosyaları kullanarak "bakınız", ve "ayrıca bakınız" vb. gibi göndermeler yapılabilmeye müsait bir bilgi girişi sistemine sahip olması
- Anahtar kelime setine sahip olması
- Başlık, yazar, stok numarası, konu numarası ve konu başlığı sıralı katalog listelerinin alınabilmesi
- Koleksiyona yeni katılan katalogların dökümünün alınabilmesi
- Katalog kartı bastırabilmesi.

Ödünç Verme Sistemi

Ödünç verme opsiyonunda aşağıdaki noktalar dikkate alınıyor olmalıdır:

- Kütüphane kendi ödünç verme takvimini oluşturabilmeli.
- Birden fazla kütüphane kullanıcı tipi tanımlamaya izin vermeli. Örneğin; bir üniversite kütüphanesinde öğretim üyesi, öğretim elemanı yardımcısı, öğrenci vb. farklı kullanım haklarına sahip kullanıcılar bulunabilir.
- Sistem, aşağıdaki fonksiyonları içermeli:
 - * Kitap ödünç verme
 - * Kitap iade
 - * Kitap ödünç alma süresini uzatma
 - * Kitap rezervasyon
 - * Geç teslim için ceza tesbiti ve ödenmesi.

- Söz konusu fonksiyonlar sırasında, kütüphane kullanıcısı ile ilgili olarak, eğer varsa, ödenmemiş cezası, günü geçmiş kitaplar, rezerve etmiş olduğu kitabın rafta olduğu gibi konularla ilgili mesajlar alınabilmeli, ayrıca geri getirilen kitapla ilgili olarak da eğer o kitap başka kullanıcı için rezerve edilmiş ise yine ilgili mesaj ekrandan alınabilmeli.
- Ödünç verme sistemi kataloglama ve bilgi tarama opsiyonlarıyla bağlantılı olmalı, dolayısıyla söz konusu opsiyonlar kitabın ödünç vermedeki durumunu da ekranlarından yansıtabilmeli.
- Sistem, kullanıcı tipine bağlı olarak, otomatik şekilde kitabın geri getirilme tarihini, geç getirilen kitaplar için ceza miktarını ve kitabın rezerve edilen kişi için en geç hangi tarihe kadar tutulabileceğini hesaplayabilmeli.
- Aşağıdaki konuları içeren bir raporlama sistemi olmalı:
 - * Üzerinde iade günü geçmiş kitaplar bulunan veya borcu olan kullanıcıların uyarılması
 - * Kullanıcıya rezerve etmiş olduğu kitapların kütüphaneye geri geldiğinin duyurulması
 - * Hangi kullanıcı üzerinde hangi kitapların bulunduğunun tespiti
 - * Kullanıcının ödünç verme sistemindeki durumu. Örneğin; üzerinde günü geçmiş kitap var mı?, borcu var mı? vb.
 - * Rezerve edilmiş kitapları hangi tarihe kadar ilgili kullanıcılar için tutulabileceğinin duyurusu.
- Kullanıcılar için kütüphane kullanım kartları basabilmeli.

Bilgi tarama

Bilgi taramada kullanıcıya aşağıdaki olanaklar sunulabilmelidir:

- Katalog içinde bilgi tarama aşağıdaki seçenekler doğrultusunda olabilmeli ve seçenekler arasında gezinebilmelidir:
 - * Konu numarası
 - * Başlık
 - * Yazar
 - * ISBN veya ISSN
 - * Konu
 - * Anahtar kelime.
- Tarama sırasında, istenen bilgi kesin olarak bulunamıyorsa, yakın bir

bilgiye, çeşitli yaklaşım metodlarından biri dikkate alınarak ulaşılabilmelidir.

- Anahtar kelime taraması sırasında "Boolean Algebra" kullanılabilmelidir. Örneğin; "İngiltere veya England" vb.
- Kullanıcı sistemde taradığı bilgiler ile ilgili olarak aşağıdaki işlemleri yapabilmelidir:
 - * Saklayabilmeli
 - * Dökümünü alabilmeli
 - * Herhangi bir şekilde kendi kullanabileceği oratama, örneğin; diskete, nakledebilmeli.
- Tarama sonuçları liste halinde ekrandan görüntülendiğinde, listeden seçilen bir katalogun detay bilgilerine anında erişebilmek mümkün olmalıdır.
- Taramalarda öntakı [stopword] kavramı dikkate alınabilmelidir.
- Katalogun detay bilgileri görüntülenirken, kitabın ödünç verme sistemindeki duruma belirtilmelidir. Örneğin; kitabın rafta olup olmadığı, rafta değilse kullanıcıda olup olmadığı ve ne zaman geri geleceği vb.
- Otorite dosyalarının kullanımıyla kullanıcı yönlendirilebilmelidir.

Sonuç

Yazılım seçilmesi açısından bu makalede belirtilen hususlar ideal kütüphanecilik şartları düşünülerek verilmiştir. Kütüphanelerin kapasitelerine, çalışma disiplinlerine ve konuya yaklaşımlarına göre yazılım seçiminde bu hususlardan bazıları dikkate alınmayabilir.

Diğer taraftan bu makalede incelenmeyen ancak kütüphane otomasyonu çerçevesinde dikkate alınması da gereken süreli yayınlar ve kitap sağlama hizmetleri ile ilgili hususlar da yazılım seçiminde göz önünde tutulmalıdır.

Gayet açıktır ki, yukarıdaki hususlar bu günün şartlarına göre incelenmiştir. Bilgisayar, yazılım ve kütüphanecilik alanlarında süregelen araştırmalar ve gelişmeler sonucunda bu hususlara da doğal olarak eklemeler ve çıkarmalar yapılabilecektir.

Kaynakça

Andersen, N.E., et al. "Professional Systems Development, Experience, Ideas and Action". Prentice Hall, 1990.

Kişisel Görüşmeler ve Gözlemler, Library Technology Fair at Hatfield Polytechnic, İngiltere, 1992.

Özturan, M. (Proje Yürütücüsü), "Software Development for Multiuser Environment, Case Study: Library Automation", Araştırma Raporu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Ağustos 1991.